

EL MALTRACTAMENT PSICOLÒGIC COM A CAUSA DE DESHERETAMENT

Joan-Maria Raduà Hostench
Advocat

El maltractament psicològic en l'àmbit familiar, especialment quan afecta la gent gran, és una xacra que afecta greument la salut i la dignitat de les persones que el pateixen. Una de les mesures per a lluitar contra aquesta conducta és privar de drets hereditaris els maltractadors. Amb aquesta finalitat, en la sessió del Govern de la Generalitat del 16 de juliol de 2019 es va aprovar la memòria preliminar de l'Avantprojecte de llei d'actualització del Codi civil de Catalunya (CCCat). Entre altres reformes que es proposen en aquesta memòria, en figura una de relativa a la protecció de les víctimes de maltractament psicològic amb la previsió que puguin desheretar els seus legitimaris que els hagin maltractat psicològicament.

Aquesta memòria preliminar considera que no sempre les interpretacions que s'han fet de la norma actual han inclòs dintre dels maltractaments els que tenen caràcter psicològic. Per a esvaïr aquests dubtes, proposa modificar la lletra c de l'apartat 2 de l'article 451-17 CCCat per a especificar de manera expressa que el maltractament psicològic també és una causa de desheretament.

Aquesta proposta de reforma legal ha estat recollida per la premsa com si per primera vegada es pogués desheretar en casos de maltractament psicològic,¹ cosa que no és certa perquè els nostres tribunals fa anys que consideren que el maltractament psicològic és motiu per a justificar un desheretament.

De fet —com succeeix moltes vegades—, els tribunals, a l'hora d'aplicar la llei, han hagut de fer-ne una lectura adaptada a les necessitats i sensibilitats del moment.

Recordem que el vigent article 451-17.2 CCCat estableix de manera tancada i taxada les causes de desheretament, entre les quals figura: «c) el maltractament greu al testador, al seu cònjuge o convivent en parella estable, o als ascendents o descendents del testador». El precedent d'aquest article el trobem en l'article 370.3 del Codi

1. Així, per exemple, les notícies publicades, entre d'altres, a *La Vanguardia* el 28 de juny de 2019 amb la capçalera «El maltrato psicológico será motivo para desheredar» o a *El Periódico* el 3 de maig de 2019 amb el títol «Los catalanes que sufran maltrato psicológico de sus hijos podrán desheredarlos», es feien ressò de les propostes de modificació del Codi civil de Catalunya.

de successions (CS), que indicava com a causa de desheretament «haver maltractat d'obra o injuriat, greument en ambdós casos, el testador o el seu cònjuge».

Si comparem els dos textos legals, observem que en la regulació vigent actualment desapareix la menció que el maltractament sigui «d'obra», així com la «injúria», i que ara l'apartat *c* de l'article 451-17.2 CCCat declara com a motiu del desheretament simplement el maltractament. Un maltractament, això sí, que, igual que en el Codi de successions, ha de ser greu.² D'altra banda, en l'article 451-17.2c CCCat augmenten les persones que són víctimes del maltractament i poden donar lloc al desheretament, ja que ara s'amplien els subjectes passius del maltractament a la parella estable, als ascendents i als descendents del testador.

Ja mentre era vigent el Codi de successions s'havia plantejat si el maltractament emocional o psicològic tenia cabuda dintre del maltractament d'obra o les injúries —ambdós greus— de l'article 370.3 CS per a justificar un desheretament. Algunes veus —si bé minoritàries— defensaven que no era possible subsumir-ho perquè consideraven que les causes de desheretament eren taxades i interpretaven que el maltractament d'obra era sols de tipus físic i no es podia equiparar el maltractament físic amb el psicològic. No obstant això, la doctrina i les sentències de les audiències catalanes —si bé algunes no parlaven de manera expressa de maltractament emocional o psicològic— sí que van anar considerant que el maltractament psicològic era una manifestació del maltractament d'obra. Així, en trobem precedents, entre d'altres, en la Sentència de l'Audiència Provincial (SAP) de Barcelona de 4 de maig de 2006, que va validar el desheretament en un cas en què una filla no va ensenyar al seu pare el net acabat de néixer, conducta que va ser considerada com un maltractament d'obra.³ Igualment, en el supòsit enjudiciat per la SAP de Barcelona de 4 de febrer de 2013⁴ es va considerar que es produïa maltractament quan el causant va ser expulsat de casa pel legitimari. La SAP de Tarragona, Secció Primera, de 5 de juliol de 2017, també va equiparar l'abandó emocional amb el maltractament de l'article 370.3 CS.⁵

2. L'actual article 451-17.2c CCCat no exigeix tampoc que el maltractament sigui habitual o continuat, sols cal que sigui greu. En aquest sentit s'ha manifestat la jurisprudència, com, per exemple, la SAP de Barcelona, Secció Setzena, de 31 de gener de 2019 (ROJ SAP B 509/2019), que afirma: «g) Finalmente, y en todo caso, el artículo 451-17.2c) se refiere al maltrato grave, y no menciona que, a los efectos de configurar la causa de desheredación, haya de tratarse de un maltrato habitual, continuado o persistente».

3. SAP de Barcelona, Secció Setzena, de 4 de maig de 2006 (ROJ SAP B 5473/2006), que va considerar ajustat el desheretament per insults i maltractaments d'obra, com seria el cas de la filla desheretada que no va ensenyar al seu pare el net acabat de néixer, o l'ús envers el pare d'expressions com «no us estimo» o «no sou família meva».

4. SAP de Barcelona, Secció Dissetena, de 4 de febrer de 2013 (ROJ SAP B 2786/2013).

5. SAP de Tarragona, Secció Primera, de 5 de juliol de 2017 (ROJ SAP T 815/2017), en la qual l'Audiència considera que s'ha produït un abandó emocional quan els fills s'han desentès del pare malalt durant anys i admet que això justifica el desheretament pel motiu tercer de l'article 370 CS. Al meu entendre, el

Finalment, va haver de ser el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya qui amb dues sentències de 28 de maig de 2015 i de 2 de febrer de 2017 —que es feien ressò de la jurisprudència del Tribunal Suprem recollida en les sentències de 3 de juny de 2014 i de 30 de gener de 2015, atesa la identitat entre els articles 370.3 CS i 853.2 del Codi civil espanyol— va fixar la jurisprudència respecte a aquesta qüestió tot proclamant que el maltractament psicològic tenia cabuda dintre del maltractament d'obra de l'article 370.3 CS.

La Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 28 de maig de 2015 va afirmar que «[a] los efectos anunciados, estamos de acuerdo con el TS, por un lado, en que los malos tratos o injurias graves de palabra, como causas justificadas de desheredación y de acuerdo con su naturaleza, deben ser objeto de una “interpretación flexible conforme a la realidad social, al signo cultural y a los valores del momento en que se producen”, y, por otro lado, en que en la actualidad, el maltrato psicológico, como “acción que determina un menoscabo o lesión de la salud mental de la víctima”, debe considerarse comprendido en la expresión o dinamismo conceptual que encierra el maltrato de obra como causa de desheredación».⁶

També en la Sentència de 2 de febrer de 2017, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va considerar ajustat al dret el desheretament per maltractament psicològic d'un net en l'herència de l'àvia quan s'havia desentès del seu avi i de la seva àvia malalts.⁷ De fet, aquesta sentència exemplifica algunes conductes que tenen encaix dintre del maltractament d'obra, com ara l'abandonament emocional, la violència verbal, les amenaces o el xantatge afectiu, entre altres actuacions que poden provocar una afectació a la salut mental del testador. Així, afirma que «el maltrato emocional o psicológico se da en aquellas situaciones en las que una persona vinculada a otra, la hace sufrir con descalificaciones, humillaciones, discriminación, ignorando o menoscabando sus sentimientos, siendo ejemplos de este tipo de maltrato, el abandono emocional, la descalificación, la violencia verbal, las amenazas, el control excesivo, el chantaje afectivo o la presión moral, el desprestigio o las descalificaciones ante personas del entorno familiar, laboral, etc. del afectado, las burlas y cualquier tipo de castigo que

supòsit de fet descrit en l'actualitat tindria millor encaix en el supòsit de manca de relació continuada amb el causant per una causa imputable al legitimari, previst en la lletra e de l'article 451-17.2 CCCat.

6. STSJC de 28 de maig de 2015 (STSJ CAT 5193/2015).

7. En aquesta sentència s'afirma que «la incuria asistencial y emocional, en sus últimos años de vida, en los que precisamente se necesita la comprensión, auxilio y ayuda de los familiares directos, en el entorno de un pueblo pequeño y rural en el que los abuelos y el nieto vivían, es susceptible de causar menoscabo psicológico» (STSJC de 2 de febrer de 2017; ROJ STSJ CAT 494/2017). De fet, en aquest cas la testadora, a l'empara de l'antic article 370 CS, va adduir com a causa de desheretament el maltractament d'obra recollit en el número 3 de l'article citat i avui podria tenir encaix també en el nou supòsit de desheretament basat en l'absència manifesta i continuada de relació familiar amb el causant (en aquest cas, l'àvia testadora) per una causa imputable exclusivament al legitimari.

no sea físico, siempre que los actos tengan suficiente intensidad para producir un menoscabo en la salud mental de la persona que los padece».

Aquestes dues sentències apliquen per raons temporals l'article 370.3 CS tot considerant que el maltractament psicològic o emocional encaixa dintre de la conducta d'«[h]aver maltractat d'obra o injuriat» —en ambdós casos, greument— descrita en aquest article. Per a fer-ho, com hem vist, fan una interpretació del concepte de *maltractament d'obra* adaptada als temps actuals.

Arran de la nova legislació successòria introduïda amb l'entrada en vigor del llibre quart del Codi civil de Catalunya i de la desaparició de la lletra *c* de l'article 451-17.2 de la menció que el maltractament sigui «d'obra» o s'hagi injuriat, s'ha plantejat el dubte de si la nova redacció és prou clara sobre la inclusió o no del maltractament psicològic en el maltractament previst en aquest article.

Al nostre entendre, la redacció de la lletra *c* de l'article 451-17.2 CCCat és millor que la de l'anterior article 370.3 CS, ja que ara desapareixen la menció que el maltractament sigui «d'obra» i la de la injúria, i ara n'hi ha prou que s'hagi produït un maltractament (que ha de continuar essent greu). D'aquesta manera, es pot considerar que tota classe de maltractament, o, més ben dit, tota manifestació de maltractament greu, por donar lloc al desheretament.

En aquest sentit, cal tenir present que si la jurisprudència del mateix Tribunal Superior de Justícia de Catalunya considerava que dintre del maltractament d'obra de l'anterior article 370.3 CS ja hi entrava el maltractament de tipus psicològic o emocional, ara amb més motiu té cabuda en l'actual lletra *c* de l'article 451-17.2 CCCat, que simplement parla de maltractament greu. De fet, les dues sentències citades anteriorment del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 28 de maig de 2015 i de 2 de febrer de 2017, tot i resoldre el cas aplicant l'article 370.3 CS, es fan ressò del nou apartat *c* de l'article 451-17.2 CCCat i, concretament, manifesten per a reforçar el seu argument que fins i tot en el nou text legal «se suprime que el maltrato deba ser de obra».

També la posterior STSJC de 8 de gener de 2018 —tot i que resol un tema de desheretament per manca de relació familiar, propi del supòsit de la lletra *e* del mateix article— es fa ressò de la seva anterior Sentència de 2 de febrer de 2017 i considera el maltractament psicològic manifestat en l'abandó assistencial i emocional com a motiu que justifica el desheretament del net per part de la seva àvia testadora. És més, aquesta nova sentència manifesta expressament que el cas enjudiciat per la Sentència de 2 de febrer de 2017 «es mou en una zona fronterera entre la simple manca de relació entre parents i el maltractament psicològic en què pot derivar en determinades circumstàncies l'absència de relació familiar».⁸

8. STSJC de 8 de gener de 2018 (ROJ STSJ CAT 9/2018).

Igualment, les sentències de les audiències catalanes, en aplicar l'actual article 451-17.2c CCCat, hi inclouen el maltractament psicològic o emocional. Així, a tall d'exemple podem esmentar les sentències de l'Audiència Provincial de Barcelona de 19 de juny de 2018⁹ i de 28 de juny de 2018.¹⁰

Per tot el que s'ha exposat, considerem que si sota la vigència de l'article 370.3 CS la jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ja havia considerat que dintre del maltractament d'obra tenien cabuda situacions de maltractament psicològic, amb més motiu en la nova redacció continguda en la lletra c de l'article 451-17-2 CCCat —en la qual desapareix la menció que el maltractament sigui d'obra— resulta encara més clar que qualsevol tipus de maltractament és causa de desheretament, i així ho ha entès la jurisprudència esmentada. De fet, la redacció de l'anterior article 370.3 CS era més confusa, amb l'expressió «d'obra». Ara no cal que el maltractament sigui «d'obra», senzillament es dona cabuda a tot tipus de maltractament.

De tota manera, per a apaivagar qualsevol mena de dubte i reforçar la lluita contra el maltractament psicològic, seria positiu que de manera expressa es ratifiqués legalment el que ja fan els tribunals en interpretar i aplicar aquest article i, per tant, seria oportú que dintre de tota la reforma legal que es proposa es fes menció expressa del maltractament de tipus psicològic com a motiu per a desheretar. Una proposta en aquest sentit podria ser donar una nova redacció a l'apartat c de l'article 451-17.2 CCCat que digués que és causa de desheretament: «c) El maltractament físic o psicològic, en ambdós casos greu, al testador, al seu cònjuge o convivent en parella estable, o als ascendents o descendents del testador».

Lògicament, correspondrà als tribunals examinar en cada cas concret si es dona el maltractament —físic o psicològic— greu per a justificar el desheretament adduït pel causant en el supòsit que aquest sigui impugnat pel legitimari.

9. «Los insultos que el Sr. C. con habitualidad dirigía a su madre, tal como denunció y el hijo reconoció, y que obligaron a la madre, de 93 años, a abandonar su propio domicilio, deben considerarse necesariamente integrantes del maltrato grave previsto en el artículo 451-17.2 CCC. Hubo por parte del demandante, un maltrato psíquico reiterado contra su madre y una conducta de menosprecio hacia ella, del todo incompatibles con los deberes elementales de respeto y consideración que se derivan de la relación jurídica de filiación» (SAP de Barcelona, Secció Setzena, de 19 de juny de 2018; ROJ SAP B 6165/2018).

10. En aquesta sentència, l'Audiència, tot i que declara que el desheretament és injust perquè considera que no van existir injúries contra el causant, manifesta que «de lo expuesto resulta que la causa de desheredación es la del maltrato grave al testador, no requiriendo el actual Código civil de Cataluña que se trate de un maltrato de obra», continua afirmant que, segons la jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, el maltractament psicològic és una forma de maltractament d'obra (SAP de Barcelona, Secció Dissetena, de 28 de juny de 2018; ROJ SAP B 6724/2018).